

CURIOSITATS DE L'ERA DEL SENYOR D'ALTAFULLA I LA SEVA PALLISSA

*Narcís Carulla Gratacòs*¹
nacg@tinet.org

Resum: Passejada a l'entorn de dues infraestructures agràries, annexes al castell d'Altafulla, per comentar curiositats o particularitats d'aquestes construccions.

Paraules clau: Construccions agràries. El batre dels cereals, ceràmica popular

Abstrat: Walk around two agricultural infrastructures, attached to Altafulla Castle, to comment on curiosities or particularities of these buildings.

Keywords: Agricultural constructions. The beating of cereals, popular pottery.

Introducció

L'era del Senyor és l'era de batre més gran i més ben situada del conjunt d'eres d'Altafulla. Mesura 28 metres de diàmetre i es troba a uns 56,7 metres sobre el nivell del mar. Orogràficament, careneja entre la conca del Gaià, a ponent, i la petita conca de la Rasa, a llevant.

De segur, al peu de l'era passava el rec d'aigua pluvial que descarregava a la bassa del Castell². Aquesta bassa es troba a menys de 40 metres de l'era. A llevant de l'era, passada la pineda, es troben els rentadors antics del castell³.

Molt probablement aquest emplaçament ha estat usat com a era des de l'antigor, havent-se edificat de manera sòlida i amb cairons de ditades⁴ més modernament. Les dates dels diferents llindars de les portes ens dona una cronologia de final del segle XVIII, època de màxima riquesa local. A finals del segle passat i inicis del present es

¹ Agraïm la col·laboració del company Josep Zaragoza Solé.

² L'escorrentia provenia del turó de Sant Antoni, salvant un petit i suau collet entre l'era actual i la ronda d'Altafulla, tal com es fa amb la popular baixada de trastos.

³ Situats darrere d'una tanca d'obra amb gran porta de fusta.

⁴ Els cairons de ditades són fets amb aquests relleus per facilitar la separació del gra del boll i la palla.

reforma totalment la pallissa i el seu enrajolat, amb un acord entre l'ajuntament i la propietat⁵.

La voluntat de la present nota és fer una passejada per l'exterior d'aquest conjunt, abans o després de fer una visita a l'interior de la pallissa on s'instal·la el Museu Etnològic d'Altafulla.



Fig. 1: Vista aèria del conjunt era i pallissa. Era elevada sobre l'entorn, amb carena de grans carreus⁶, pallissa enfonsada i sortides de pluvials.

Ordre constructiu del conjunt:

Podem plantejar un ordre constructiu a la llum de certs detalls i a manca de documentació fefaent⁷:

⁵ S'aixeca la teulada, es refà el terra de l'era i la pallissa i se l'equipa de serveis, tot aprofitant una campanya d'aprenentatge laboral que engegà la Generalitat amb els ajuntaments a començament dels anys 90.

⁶ Carreus corvats de vora 95 x 50 cm de calcarenita ben cimentada.

⁷ La pallissa es va efectuar per diferents fases sembla evident veient el mur central del conjunt. Si s'hagués fet segons un sol pla, s'hauria fet amb uns quants pilars que aguantessin les bigues centrals. La diferent orientació de la façana de l'era també mostra que estan fetes en diferents moments.

- a) **L'enrajolat, i sobretot el coronament** de la seva carena⁸, amb amplis carreus, deu correspondre a la segona meitat del segle XVIII. Tal com indica la llinda de la pallissa: 1772.

FASE 1) El primer cos de pallissa ha de correspondre al cos del SW, és a dir, el que conserva la portella d'abocament de la palla. En l'esquema és el bloc en vermell.

Si observem com s'uneix o s'enllaça el carener de l'era amb la paret veiem que és molt diferent de l'enllaç de la carena de l'era amb la pallissa pel costal SE, on s'instal·la l'entrada actual. Això vol dir que la pallissa inicial era d'una sola vessant, vers ponent, i era més petita. I, lògicament, no tan alta⁹.

FASE 2) El segon cos de pallissa és el sector SE, per ampliar la pallissa, on no s'instal·la carreu amb data perquè segurament es fa arribar fins a l'extrem nord i es col·loca la llinda en l'accés del sector nord. Aquesta llinda està rebentada, iconoclastament, cosa que no permet fer-ne cap lectura. Tot aquest cos ha tingut diferents accessos. En l'esquema és el bloc en blau.



Fig. 2 i fig. 3. Diferents maneres d'encaixar els carreus careners amb la pallissa pel costat de ponent (esquerre) i pel costal de llevant (dret).

FASE 3) El tercer moment constructiu és l'acabament pel nord-oest, tal com es veu en l'encaix del cos anterior (costat de llevant) amb el sector que tanca l'ampliació final en planta.¹⁰ Bloc en groc.

La junta d'unió entre els dos cossos també delata aquesta seqüència, on el cos antic es mostra arrebossat i l'ampliació posada sense lligades.

⁸ La carena correspon al tancament de l'era.

⁹ Crida l'atenció també com l'obertura de l'era està encarada vers aquest cos i no vers l'entrada aparentment principal. L'alçament del conjunt de la pallissa és modern quan es va condicionar per a ús municipal.

¹⁰ Les dues façanes diacròniques, de diferent època.



Fig. 4. Tancament nord de la pallissa amb els dos cosos rejuntats: el cos de la dreta (ponent) no encaixa amb el cos de l'esquerra, arrebossat i anterior.

Per tant, a través de la juntura s'endevina l'arrebossat de la primera fase.

A sota i a la dreta, es troba la porta amb la llinda trencada. El respirall ceràmic és contemporani i es nota també el recreixement de la teulada en alçada.

Els arrebossats exteriors dels dos sectors són diferents. El sector darrer (ponent) sembla fet amb gravetes del riu, mentre que el sector de llevant sembla fet amb sorra de platja.



Fig. 5. Els arrebossats amb gravetes de la platja.



Fig. 6. Els arrebossats amb gravetes de riu.

Aquest darrer cos de pallissa, com hem dit, té una llinda partida que podria ser de la mateixa data que la llinda de l'era (1772) i, per tant, podria ser la porta nord del primer sector. Quan allarguen aquest sector traslladen tots els carreus i fan un arrebossat general de tot el lateral de ponent.

Representem la seqüència constructiva en planta i bloc diagrama, segons J. Zaragoza:

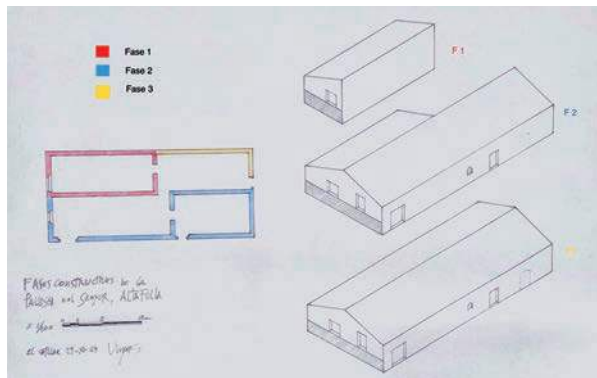


Fig. 7. Esquema en planta i bloc-diagrama de les fases constructives.

A continuació fem una passejada pels voltants de l'era i la pallissa:

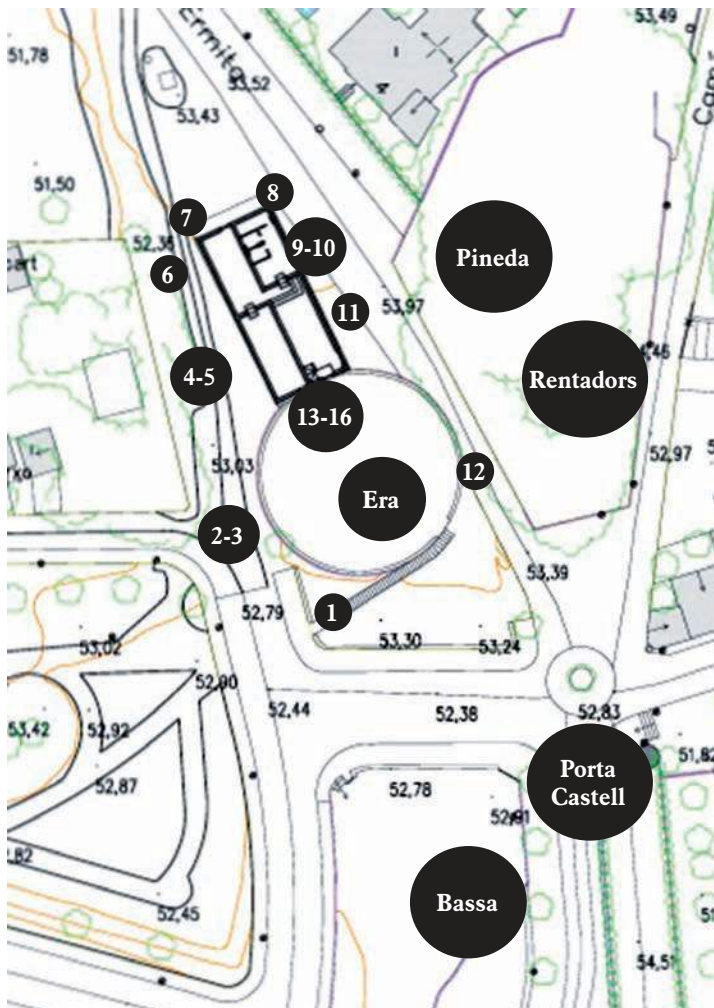


Fig. 8. Situació dels punts d'observació a l'entorn de l'era i pallissa.

1. Fonaments: la base geològica



Fig. 9. El basament de l'era.

La base de l'era és la superfície de **calixt** amb un gruix de prop de mig metre que tapa un sòl de miocè alterat, on s'observen bosses o grumolls carbonats que traspuen vers la superfície per evapotranspiració i formen aquest sòl cimentat (rocalls) de posició ondulant i irregular.

Crida l'atenció que tot el basament estigui constituït per calixt. En canvi, curiosa-

ment, només unes desenes de metres enllà trobem la pineda del castell, amb sòls desenvolupats així com jardins arboris al costat de ponent amb sòls potents.

2. Parets de calixt

Els murs de l'era estan fets amb lloses de calixt, de tons clars i fractura concoide, atesa la seva duresa.

Ben segur, els rocs de calixt s'obtenien de l'entorn.

Els grans carreus de la carena de l'era són de pedra d'Altafulla (calcarenita o gres calcari d'època miocènica a pliocènica).

3. Ondulacions dels arrebossats amb sorra litoral o marina



Fig. 10. Paret de ponent de l'era on es preserven artístics arrebossaments tapant blocs i pedres de calixt blanquinós.

Crida l'atenció que pel costat de ponent de l'era, els murs estan coberts d'un arrebossat de sorra i calç. Com que la sorra seria la mateixa sorra de la platja, la barreja no era completa i el resultat dona uns recaragolaments molt artístics: les sorres més fines i càlques es deuen erosionar abans, mentre que les sorres mitges i grolleres dibuixen aquests artístics tirabuixons.

4. Finestró de ventilació sector sud.



El finestró de ventilació del sector sud de la pallissa es preserva clarament, malgrat que s'ha tapiat. Amida escassos 40 cm d'alt per 30 cm d'amplada.

Fig. 11. Finestró de ventilació tapiat.

5. Arrebossats amb graves de la platja

Tot el lateral de ponent està arrebossat amb gravetes de la platja, vist l'aplanament dels codolets.

6. Finestró del sector nord



Fig. 12. Finestró del sector nord.

7. Escuts de la llinda nord.

Probablement és la porta que tancava el primer sector construït i que, finalment, fou traslladat a la sortida nord.

Fet d'una peça com el llindar sud, amb la diferència d'estar partit.

Això condiona que es perd la tercera xifra, que probablement seria un altre 7. La xifra d'unitats pot ser també un 2.



Fig. 13. Escut de la llinda de la porta nord.

8. Antiga porta

Donaria accés al cos nord-est i seria substituïda per l'actual entrada principal.



Fig. 14. Porta tapiada de llevant.



Fig. 15. Escut repicat de l'accés actual.

9. Llinda amb escut iconoclastat

Presenta el baix relleu de l'escut picat o iconoclastat.

10. Capelleta del viacrucis

Capelleta del viacrucis que arriba fins a l'ermita de Sant Antoni, llegat del Ramón Franqués i construït al segle XVIII.

11. Grafit de 1933

Grafit de repàs parcial de l'arrebossat del costat de llevant de la pallissa.



Fig. 16. La capelleta incrustada al mur de la pallissa.



Fig. 17. Grafit anotat 1933. L'ombra és d'una arada penjada.

12. Cupoles



Fig. 18. Conjunt de cupoles al carener de l'era.

Les cupoles són petites cavitats de forma semiesfèrica, fetes als carreus de la carena per la dissolució natural de les mateixes o per cavitats naturals o ajudades antròpicament¹¹.

A les aigües retingudes en aquestes cupoles, anomenades aigua de pedra, sovint se'ls donaven propietats màgiques o de curació especial.

Per això no és estrany i és curiós que ens trobem al marge orital de l'era una multitud de petites cupoles fetes antropològicament.

¹¹ Hi ha certs mites sobre les propietats curatives o màgiques de les aigües retingudes en els cocons. No deixaria de ser una banalització o dessacralització de les aigües beneïdes —per batejar els infants, per signar-se o per espargir sobre els fèretres o públic general— que es troben en les piques baptismals de les nostres esglésies.

13. Gravats en els carreus

De la mateixa manera que es troben cupoles antròpiques, no és estrany trobar inicials.



Fig. 19. Creu incisa damunt de ratlles de numerals en el carreu central del muntant dret de la porta de l'era.

Amb tot, remarcuem la creu gravada al carreu dret de la porta d'accés. Aquesta creu està incisa sobre una sèrie de ratlles o numerals que es presenten en diferents àmbits dels carreus. Probablement era un sistema de comptatge ocasional, per exemple de garbes o sacs de gra.

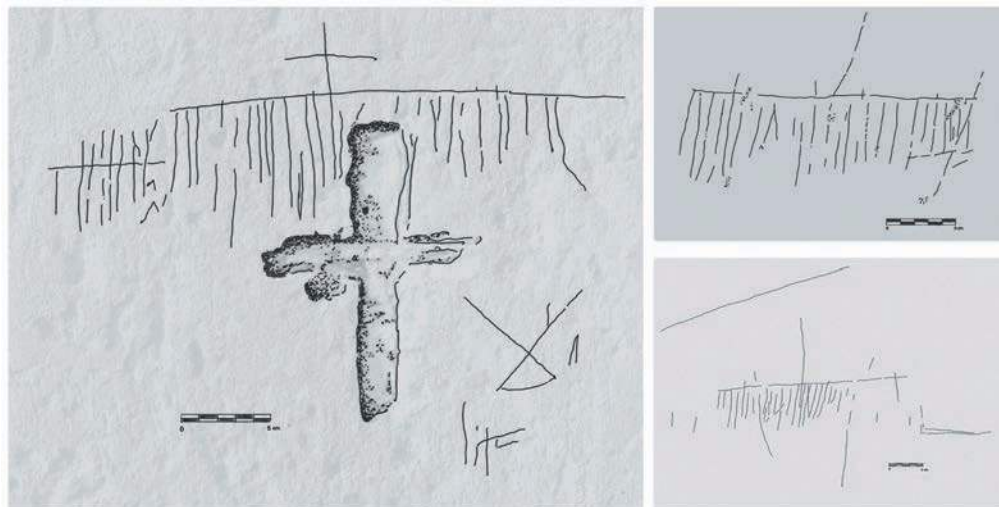


Fig. 20. Calcs dels gravats dels muntants de la pallissa.

14. Empremses en els maons

Els maons que dibuixen els diàmetres de l'era, que serveixen per marcar els pendents vers l'exterior de l'era, presenten sovint empremses de gat.



Fig. 21. Empremses als maons de l'era.



Fig. 22. Sector amb els cairons de l'era original.

15. Empremses en els cairons de ditades¹²

En la restauració moderna (efectuada a inicis dels anys 90) s'usaren cairons de ditades i sols es pogueren mantenir unes poques dotzenes de cairons situades vora l'accés actual, diferenciables per estar més gastades i tenir un to més clar.

Al contrari d'altres eres d'Altafulla, aquí els cairons tenen les ditades rectilínies, amb poques excepcions que són corbes i mesuren 21x21 cm. Les empremses molt sovint no mantenen l'orientació general.

¹² La funció de les ditades era crear unes irregularitats en els treballs de batre el blat o altres cereals per a facilitar la separació del gra i els seus protectors com el boll i la palla. El treball de ventar ajudaria a separar el gra de la palla.



Fig. 23. Empremtes de gat damunt els cairons.



Fig. 24. Carena de l'era amb carreus plens de cupoles amb els cairons de ditades.

16. Erosions alveolars del muntant de la porta de l'era

Aquests alvèols, produïts per l'erosió del vent i l'aigua sobre el material gresós (calcarenític), es mostra molt clar en aquest carreu. El nom científic és “taffoni” i popularment es pot parlar de nius d'abelles o abelleres.¹³



Fig. 25. Alvèols situats al muntant de la porta, denominats taffoni o nius d'abelles.

Bibliografia

- CARULLA GRATACÒS, N. (2018): Les eres d'Altafulla: Una passejada al voltant del Museu Etnogràfic. Estudis Altafullencs, núm. 42, pag. 121-141.
- FORT BESORA, J. (2011): Quaderns de Capafonts, núm. 18. “El segar i el batre”, pag 15-31.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1997). Diccionari de Geologia. Direcció O. Riba. Barcelona.
- WEBS: WIKIPÈDIA, entrada “Pallissa”
- WIKIPÈDIA TINET. Arquitectura rural. Era de batre.

¹³ Curiosament, els nius d'abelles no es troben realment en els carreus sinó en les parets annexes.